

TARUPETTAI

KARULA RAHVUSPARGI INFOLEHT nr. 29

talv 2006

Foto: arhiiv

**Tuhksõreda taeva all lendlevad lumehelbed
sajab lund, sajab lund**

**kõik tundub nii ilus ja kaunis
kuigi silmisse lendavad helbed**

...

**tuul jookseb hangedest üles
lumi räägiks kui minuga
ei mõista ma seda keelt
jalad vajuvad sügavalt lumme**

...

**need suured lumeväljad mu ümber
need on just need, millest tihti ma unistan**

Eike Laidver

 Mida arvatakse Riiklikust Looduskaitsekeskusest?

 Maadevahetusest Karula rahvuspargis

 Jõulukombe Karulan

 Riikliku Looduskaitsekeskuse Põlva-Valga-Võru regioon sai uue direktori

 Metsakutsu, hallivatimees, pajuvasikas, võsavillem - heal lapsel mitu nime?

 Tulevast sügisest saab Haabsaares õppida pillimängu

T A S U B T E A D A

LKK esimene tööaasta

Riiklik Looduskaitsekeskus on tegutsenud nüüd ligemale aasta. Küsisime Karula rahvuspargiga seotud inimestelt, mida on uus organisatsioon endaga kaasa toonud?

Rein Kukk (RMK Antsla Metskond):

Seoses Riikliku Looduskaitsekeskuse moodustamisega on asjaajamine muutunud kohalike jaoks natuke keerulisemaks. Varasemalt oli võimalik Karula rahvuspargi kontorist saada kooskõlastusi koos selgitustega suhteliselt kiiresti. Nüüd võtab asjade menetlemine rohkem aega.

Margo Kleiman (maaomanik, KHÜ liige):

Minule on LKK kaasa toonud info kättesaadavuse vähenemise. Rahvuspargi kodulehelt leiab järjest vähem värskaid uudiseid ja uut infot. Kuna ma ei ole kogu aeg koha peal, oli koduleht mulle varem oluliselt teabeallikaks. Tundub, et enam uuendati seda rohkem, nüüd pole mõtet seda üldse klikata. Varem oli rahvuspargil ka avalik kirjade register, nüüd enam mitte.

Paha on vaadata, et siiani on Keskkonnaministeeriumis rahvaerakondlik poliitika seotud kõrgemale loodusest. On lõhutud varem hästi toimunud süsteem ja tsentraliseerimine ei ole teinud juhtimist ja igapäevatööd tõhusamaks, usalduse säilimisest rääkimata. Ei saa ju usaldada asutust, mille juht on kaabak ja istub soolaputkas.

Silver Visnapuu (talupidaja):

Ma arvan, et nii lühikese ajaga ei pane veel suuri muutusi tähele. Aga ametnike vahetut suhtlemist talunikuga on jäänud vähemaks – enam ei saa asju selgeks rääkida taluõuel, vaid tuleb ametlikumas vormis pöörduda kontoris. Samuti ei ole iga päev kontoris (Ähijärvel) kohal kõiki spetsialiste, mis oleks hea, kui tekib mõni kiiret lahendust vajav probleem või küsimus. Arvatavasti selguvad uue süsteemi suuremad muutused-puudused alles mõne aja pärast.

René Freiberg (elanik, kõrvaltvaataja):

Aasta ei ole just pikk aeg sellise suure organisatsiooni töö tõhususe üle otsustamiseks. Selge on see, et mida kaugemale viiakse juhtimine seda kohmakamaks ja ebaobjektivsemaks kujunevad probleemide püstitamised ja nende lahendused - side reaalse eluga muutub üha nõrgemaks. Kõigile on teada Moskva, nüüd Brüsseli kaudu asjaajamiste nõrgad küljed.

Endal mul pole LKK-ga erilist kontakti (kooskõlastamisi) senini vaja läinud ning seetõttu ei oska süsteemi seda osa hinnata. Arvata on, et spetsialistidel ei ole enam aega kõikide maaomanike ja teiste Jumala poolt loodud elukate muredesse nii palju süveneda kui varemalt.

Praegune korraldus ei pruugi väga pikaajaline olla ja saame näha, mida uued tuuled toovad. Eriti huvitavaks läheks siis, kui järgmine keskkonnaminister tuleks vahtsest rohelisest erakonnast.

Küsitlesid: Pille Tomson ja Olivia Till

Koostöövõrgustik aitab õpilastel tutvuda maaeluga

Viimasel ajal on üsna laialdaselt räägitud vajadusest laiendada vahetu kogemuse osa loodusainete õpetamisel. Seda kajastab nii riiklik õppekava kui ka käesoleval aastal kinnitatud Eesti looduskaitse arengukava aastani 2035 aga ka ettevalmistamisel olev Eesti Vabariigi keskkonna- hariduse kontseptsioon. Sama eesmärki täidab ka Euroopa Liidu Interreg IIIa programmi poolt rahastatav Eesti ja Lõuna-Soome ühisprojekt „Maale õppima - maapiirkondi tutvustav keskkonna-hariduse võrgustik Soomes ja Eestis”, mille sihtala on Karula rahvuspark. Eesti partnerina koordi- neerib projekti Tartu Ülikooli Loodusmuuseum.

Karulas on inimesi, kes soovivad lapsi õues õpetada.

Foto: E. Uibopuu

Maarahva linnalapsed

Me oleme harjunud mõtlema eestlasest kui maarahvast ja ei teadvusta sageli, et meil on üles kasvanud põlvkonnad linnalapsi, kellel ei ole maaeluga enam vahetut kokkupuudet. Põllumajandus on aga oluline osa meie kultuuri- pärandist ja rahvuslikust eneseteadvusest. Suurem osa Eesti inimestest on järk-järgult kaotamas sidet maaeluga ja võõrandumas oma juurtest. Maal on looduse ja inimese kokkupuute- kohad selgesti jälgitavad. Kuidas aidata õpilastel neid näha ja mõista ?

Maale õppima!

Maaelu saab kõige paremin õpetada taludes.

Soomes on sealse Põllumajandusuuringute Keskuse eestvedamisel maapiirkondi tutvustava hariduse edendamiseks juba aastaid tegeletud. **Eestis** arendatakse projektiga „Maale õppima” õuesõppe võimalusi Riikliku Looduskaitsekeskuse Karula rahvusparki loodushariduskeskuses ning töötatakse välja kooli õppekavale vastavad õppeprogrammid, mida hakatakse õpilastele läbi viima Karula taludes. Loodusteemasid tutvustavad ka eraettevõtjatena töötavad loodusgiidid. Koostööse on kaasatud Põlva, Valga ja Võru maakonna koolid.

Koostöövõrgustik

Projekti „Maale õppima” üheks eesmärgiks on koolide, loodushariduskeskuse ja talude koostöövõrgustiku arendamine. Õpetajad, talunikud, loodusgiidid ja loodushariduse spetsialistid kogunesid oktoobrikuu viimasel päeval Ähijärvele Karula rahvusparki keskusesse asja arutama. Lisaks tavapärasele loodusõpetusele on huvi suur ka maaelu tutvustavate programmide vastu ning koostöövõrgustik laiendaks võimalusi koolitundide läbiviimiseks maal nii taludes kui looduses.

Koolide jaoks hõlbustab koostöövõrgustik õuesõppe korraldamist, sest on olemas valmis õppeprogrammid, mille hulgast saab õpetaja vajalikku valida ja mille kvaliteedis saab kindel olla. **Talude** kaasamine võimaldab õpilastele tutvustada põllumajandusteemasid, mida kaitseala keskusel õpetada ei saa. Taludele on programmide korraldamine eelkõige ettevõtluseks, mis peab end ära tasuma ja kasumit tooma. Koostööst Riikliku Looduskaitsekeskusega oodatakse koolitusi looduse tutvustamise ja õpilastega töötamise osas, samuti abi programmide koostamisel. Praegu on projektiga liitunud kolm talu - Värtemäe, Rõõmu ja Ränna ning kohalikest giididest Olivia Till ja Lilian Freiberg ning välja töötatakse 8 programmi.

Riikliku Looduskaitsekeskuse üleanne on kaitsta Eesti loodust ning seda ei saa tõsta loodusteadlikkuse ja keskkonnahoidlike hoiakute kujundamiseta. Seetõttu on lastega tehtav töö alati olnud looduskaitstes tähtsal kohal. Arendatav võrgustik annab võimaluse oma tööd paremini planeerida ja saada tagasidet selle tõhususe kohta.

Pille Tomson

Taru Ülikooli Loodusmuuseumi projektijuht

Maade vahetamine kaitsealal

Ajakirjanduses on sel sügisel palju juttu olnud kaitsealuste maade vahetamisest: kes, kus ja kui palju on vahetanud ning milliseid maatükke asemele saanud. Seetõttu püüame omalt poolt selgitada maade vahetamise korda ja seisuga Karula rahvuspargis.

Kaitsealal asuvate maade vahetamise aluseks on Looduskaitseeadus ja sellel põhinev Vabariigi Valitsuse määrus nr.241 - „Kinnisasja vahetamise kord ja kinnisasja ning selle oluliste osade väärtuse määramise alused“.

Kaitstavat looduse üksikobjekti sisaldavat või kogu ulatuses kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas asuvat maad, mille kasutamist kaitsekord oluliselt piirab, võib riigi ja maa omaniku kokkuleppel vahetada riigile kuuluva maa vastu.

Kui maa ei asu kogu ulatuses kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas või on suurem kui kaitstavat looduse üksikobjekti ümbritsev piiranguvöönd, võib riigi ja omaniku kokkuleppel vahetada riigile kuuluva maa vastu selle osa maast, mis ulatub kaitstavale alale. Kui piirangutega maa osa on suurem kui kaks kolmandikku kinnistu kogupindalast, võib riigi ja omaniku kokkuleppel vahetada ka kogu kinnistu.

Looduskaitseeaduses sätestatud maade vahetamise eesmärk on saada riigi omandisse maa, millel on sellised looduskaitseväärtused, mida ei tohi majandada või mis vajavad erilist hoolt. Kui näiteks kinnistu on vööndis, kus ei lubata metsa majandada, on metsa puutumatus tagamine riigimaal kergem kui eramaal. Aga ka niidukoosluste kaitseks, kui maaomanik ise pole hooldamisest huvitatud, võib maa vahetus vajalik olla. Maaomaniku suhtes on õiglasem, kui ta saab piirangutega maa soovi korral vahetada sellise vastu, kus majandamine on vaba. Muidugi võiks maa ka lihtsalt riigile osta, kuid seni pole selleks eelarves piisavalt raha olnud.

Oma kinnistu vahetamist võib alata kas

omanik ise või kaitseala valitseja, tehes omanikule ettepaneku maa vahetamiseks. Omanik esitab Keskkonnaministeeriumisse avalduse sooviga oma kinnistu vahetada, pannes avaldusse kirja kinnistu andmed ja kui on teada piirkond, kuhu soovitakse vahetusmaad saada, siis ka vahetusmaa asukoht. Keskkonnaministeerium on määranud maadevahetust läbi viima Maa-ameti, kus kõik vajalikud toimingud korraldatakse. Protsessi käigus hinnatakse vahetatavate kinnistute väärtused - nii maa, mida tahetakse vahetada, kui maa, mida selle asemele tahetakse või pakutakse. Lõpptulemusena ei tohi kinnistute väärtuste erinevus olla suurem kui 5 %. Küsitakse erinevate osapoolte arvamusi. Kui osapooled on saanud kokkuleppele, siis esitatakse toimik, mis sisaldab kogu dokumentatsiooni vahetamise käigu kohta, keskkonnaministrile kinnitamiseks.

Kaitseala valitseja roll maade vahetamisel on anda Maa-ametile seisukoht piirangute ulatuse ja kinnistu vahetamise otstarbekuse kohta. Viimast hinnatakse kinnistul asuvate väärtuste põhjal ning selle alusel, kuidas on tagatud antud kinnistu puhul kaitse-eesmärgi

Mendo talu maad on vahetatud ja kuuluvad riigile.

Foto: T.Trapido

saavutamise. Vaadatakse ka, kas kinnistul seni toimud tegevus või tegevusetus võib kuidagi kahjustada kinnistul asuvaid väärtusi. Karula puhul arvestati ka kaitsekorralduskavas kirja pandud järjestust - vahetada tuleb

eelisjärjekorras sihtkaitsevööndisse jäävaid, järveäärseid ning alalise asustusega kinnistud. Enne käesoleva aasta looduskaitse reformi väljastas siin seisukohti Karula Rahvusparki Administratsioon. Nüüd on Karula rahvusparki valitsejaks Võru ja Valga Keskkonna-teenistused ning sealt väljastatakse vahetuse korral ka seisukohad, küll aga küsitakse eelnevalt arvamust Looduskaitsekeskuse töötajatelt.

Karula rahvusparkis toimunud vahetuste puhul on enamasti tegemist maaüksustega, kus omanikud elavad väljaspool kaitseala ja kinnistul puuduvad hooned. Hoonete puudumise või lagunemise põhjuseks on enamasti olnud küüditamine ja peremehetundetu käitumine kolhoosiajal. Maad on enamasti olnud kaua aega põllumajandusliku kasutusega ning metsastunud. Ka on omanikud kinnistuid jaganud ja seejärel osasid vahetanud.

Vahetamise käigus on Karulas riigi omandisse kantud 24 kinnistut, kokku 1270

ha, mis teeb kaitseala eramaadest 26 %. Riigile on vahetatud näiteks Vana-Mendo, Mendo, Sora, Karula Sora, Mähkli 1,2,3,4,5, Lajassaare, Tarupedaja, Laane, Kolski, Lillemäe, Jaagamäe, Rebase, Madsamäe, Kingu 1,2, Herma-Tiidu, Liiva 1,2,3, Härmamõtsa, Soe, Soosaare II, Paabo-Mähkli 1,2, Kaika-Peetri, Suure-Apja, Mürgi ja Köödre talumaad.

Hetkel on teadaolevalt alustatud vahetust veel 9 kinnistu puhul kogupinnaga 490 ha (täpne informatsioon puudub, kuna maadevahetusega tegeleb Maa-amet).

Vahetatud maast on piiranguvööndi ja sihtkaitsevööndi maid ligilähedaselt võrdselt. Sihtkaitsevööndi maad on vahetatud 620 ha ja piiranguvööndi maad 650 ha. Vahetajatest moodustavad enamuse need, kes on maad eraisikult ostnud. Maade tagasisaajad on maad vahetanud vaid viie kinnistu puhul.

Henno Peegel
LKK Põlva-Valga-Võru regioon
maa- ja planeeringuspetsialist

Igale Tornimäele oma torn!

Käesoleva aasta lõpuks saab veel üks Tornimägi Karula rahvusparkis endale torni – seekord Vana-Hauka talu lähistel. Ehitatav puutorn saab 25m kõrge ja seda ehitab OÜ

Arelate, mis on teistelgi Eestimaa kaitsealadel torne püsti pannud.

Lisaks tornile on ehitatud parkla autodele ja bussidele, tehakse veel käimla, paigaldatakse kaitsepiirded, infotahvel ning puhkekoht. Torn+parkla läheb maksma 620 000 krooni.

Torni ametlikuks valmimisaajaks on 31.12.2006, mis tähendab, et soovi korral võib uue aasta vastu võtta uuel vaate-platvormil – ehk on sealt lähemate linnade ilutulestikki näha.

Ülo Pronin
(Keskkonnaministeeriumi
info- ja tehnokeskus)

Nii lennukat vaadet uuest tornist ei avane, aga Ähijärve peaks ära nägema küll.
Foto: arhiiv

Looduskaitsekeskuse Põlva-Valga-Võru regioon saab uue juhi

Käesoleva aasta 11. oktoobril vahistas Kaitsepolitsei pistisevõtmises kahtlustatuna Riikliku Looduskaitsekeskuse Põlva-Valga-Võru regiooni direktori Ants Mangluse. Ants Manglus vabastati töölt LKKst omal soovil 19. oktoobril. Uue juhi leidmiseks korraldas LKK peakontor konkursi. Kokku laekus ametikohale

14 sooviavaldust. Regiooni uus direktor valiti 11. detsembril ja selleks sai Urmas Roht. Loodame uut juhti tutvustada lähemalt Tarupettäi kevadnumbris.

Leelo Kukk

Riikliku Looduskaitsekeskuse peadirektori asetäitja

Karula Hoiu Ühing lahendas oma probleeme

Karula Hoiu Ühingu juhatus tegi tööd oma parima äranägemise järgi, aga omaette toimetamine tõi kaasa tõsiseid arusaamatusi KHÜ liikmete seas.

Karula Hoiu Ühingu (KHÜ) on nüüdseks selja taga viis tegusat aastat. Nimekirjas on praegu 30 liiget. Omal käel, koos Karula rahvuspariga, LKKga või teiste partneritega on ette võetud hulk kohapealset elu edendavaid projekte. Mitmed vanad hooned on tänu KHÜle korda saanud, on algatatud mitmeid uurimusi ja kohalikku rahvast koolitatud. Hiljuti said Karula kihelkonna inimesed tänu KHÜle siitkandi lauludega plaadi ja muusikahuvilistele lastele soetati KHÜ projektiga vahvaid vana vurhvi pille.

Alati on meie oma mittetulundusühingu eesotsas olnud võimekas juhatus. Viimastel aastatel on selles KHÜ tegevust vedanud Henno Peegel, Rein Drenkhan ja ühingu loomisest saadik juhatuse esimees olnud Kristi Kalve, kes suure osa tööst ise ära tegid. Kõiki liikmeid ühendaval üldkogul jäi üle ainult tegijaid kiita ja aastaaruandeid kinnitada. Ühing toimis käputäie tegijate turjal ja vabatahtlike abiliste ring ei tahtnud kuidagi laieneda. Paraku lõi see ka soodsa õhkkonna sisemiseks käärimiseks. Kippus ju kogu tegevus nii täielikult ühtede ja samade inimeste kätte koonduma, et see kõrvalt vaadates kahtlane tundus.

Asjad hakkasid liikuma 28. oktoobri üldkoosolekul, mille päevakorras oli muuhulgas Henno Peegeli juhatusest vabastamine tema enda soovil ja uue juhatuse liikme valimine. Koosoleku algul teavitas Kristi Kalve üldkogu uutest liikmetest, kes pärinesid Kristi Kalve ja Kalle Elleri lähikondlaste hulgast. Eriti ebamugavaks tegi olukorra see, et juhatuse liikmele Henno Peegelile olid uued ühinglased täielikuks üllatuseks, sest teda ei olnud informeeritud juhatuse koosolekust, kus uued liikmed vastu võeti. Jäi mulje, et uued liikmed võeti vastu salaja ja kindla eesmärgiga. Koosolekul tehti ettepanek laiendada juhatust, et seniseid põhitegijaid aidata ja vastutust jagada.

KHÜ ekspert Kalle Eller esines emotsionaalse sõnavõtuga teemal, kuidas juhatuse laiendamine võib tööd pärssida. Juhatuse liikmete arv jäi samaks, Henno Peegeli asemele valiti Liilia Tali. Läbi kukkus ka ettepanek laiendada ekspertnõukogu koosseisu. Paljud KHÜ liikmed lahkusid koosolekult tundeaga, et neile on „ära tehtud“. Mõru maik suus arutati edaspidiseid plaane ja tasapisi hakkas kogunema etteheiteid ja probleeme. Selgus, et Henno Peegel oli kõrvale jäänud ka mitme teise küsimuse arutamisest.

Aktiivsed liikmed pärisid KHÜ juhatuse liikmetelt aru, juhatus kuulas ära Pille Tomsoni, Kaili Preismanni jt kriitika ja ettepanekud ning otsustas kokku kutsuda erakorralise koosoleku. Paraku otsustas üks KHÜ liige tekkinud segadusele viidates juba lahkuda. Kalle Eller teatas soovist ekspertnõukogust tagasi astuda. Kostus häáli et KHÜ on ebausaldusväärne ja edasised (koostöö)-projektid on sellises õhkkonnas raskendatud.

Erakorralisele koosolekule 26. novembril tulid need KHÜ liikmed, kellele organisatsiooni ja kogu Karula kandi käekäik rohkem korda läheb. Päevakorras olid usaldamatuse õhkkond, puudused juhatuse töös ja puudulik infovahetus. Lisaks valmistas kokkutulnuile muret ühise tulevikuvisioni puudumine.

Vaidlustes sünnib tõde. Koosolekul kinnitati, et juhatus ei jätnud Henno Peegelit tahtlikult otsuste tegemisest kõrvale, vaid arvati, et kuna ta soovib lahkuda, ei taha ta ka enam uute otsuste tegemisel osaleda. Varjatud tagamõtteid polnud ka uute liikmete vastuvõtmisel. Kõik uued liikmed on Karula kandiga seotud ja tahavad siinsetes tegemistes jõudumööda kaasa lüüa. Ka varem on uusi liikmeid vastu võetud vahetult enne üldkoosolekut ja Kristi Kalvel uute liikmete volitusi polnud, kolm neist olid ka ise kohal. Ühekorraga vastuvõtmine tuli Kristi kinnitusel lihtsalt sellest, et inimesed olid selleks ammu soovi avaldanud.

Usaldamatuse õhkkonna KHÜ-s tekitas puudulik infovahetus ja inimlikud eksimused. Tööga

koormatud juhatus ei jõudnud kõiki asju läbi mõelda ja arutada. Nii kogunes korralduslikul poolel ja paberimajanduses (protokollide vormistamine, aruandlus jms) vajakajäämisi ja inimestevahelises suhtlemises pingeid.

Erakorralise koosoleku tõsine toon muutus mõnusamaks sedamööda, kuidas probleemipuntraid lahti harutati. Lõpuks oli kõigil tunne nagu oleks ammu tuulutamata toas järsku aknad lahti löödud.

Infosulu vältimiseks otsustati luua Karula Hoiu Ühingu meililist, kus kõik küsimused jooksvalt läbi arutatakse.

Liikmekssoovijad kutsutakse edaspidi kõigepealt üldkoosolekule rahva ette ja siis alles võetakse vastu.

Põhikiri vajab muutmist ja KHÜ visiooniga hakkab tegelema vastne töögrupp – **Margo Kleimann, Mats Meriste ja Kristi Kalve.**

Järgmisel üldkoosolekul tuleb uuesti kõneks ka juhatuse laiendamine. Koosolekul hakkas kujunema arusaamine, et sedaviisi saavad jagatud nii kohustused kui vastutus.

Aga kõige parema lahendusena tundus Rein Drenkhani soovitus – saame sagedamini omavahel kokku ja kõneleme – parimal juhul „sannas ja võro kiilt“ – küll siis asjad kõik korda saavad. Kõlama jäi: **“Räägi inimestega!”**

Liilia Tali
Kristi Kalve
Tiiu Kull

Haabsaares saab tulevast sügisest õppida pärimusmuusikat

Võrumaa on elujõulise pärimuskultuuri poolest teada-tuntud kant. Leidub mehi, kes mängivad lõõtsa, kannelt või mõnda muud pilli; naised teavad laulusõnu ning tähistatakse rahvakalendri tähtpäevi.

Kodus musitseerimine on läbi aegade igapäeva-elu juurde kuulunud. Laulmine ja pillimäng aitavad hingejõudu koguda ja meeled selged hoida. Muusika on kunst, mida on aastasadu harrastatud ka koolituse ta, lihtsalt meelde jättes ja järgi teha proovides. Pärimusmuusika õppimine toetub mälule, kuulmisele ja matkimisele; alles neile oskustele toetudes hakatakse üles ehitama nooditundmist ning teooria-õpetust. Laps õpib enne ka ju rääkima ja alles siis lugema-kirjutama. Kuulmise järgi õppimisele ja teisendamisoskusele võiks ka klassikalises muusikahariduses enam kohta leida.

Et meie oma Karula pärimuskultuur saaks väge juurde, on just praegu viimane aeg aidata meie kandi lastel ja noortel leida oma juuri, et endateadmise ja -tundmise tugevus

aitaks elus leida kindlamat kohta. Selleks ongi hulk aktiivseid Karula inimesi, Karula Hoiu Ühing ja Antsla Vallavalitsus oma õla alla pannud, et alustada pärimusmuusika õpetamisega Haabsaares järgmise aasta sügisest.

Uku ja Johanna kandlemängu harjutamas.

Foto: L. Freiberg

Kultuurkapitali toel on soetatud kolm kannelt ja üks lõõts. Eesmärgiks on tegeleda oma kandi pärimusmuusika vanemate traditsioonidega: rahvalaulud, laulumängud, lihtsamad pillilood ja laulud pilli saatel. Õpetajaid jätkub, sest Võrumaal on Viljandi Kultuuriakadeemia rahva-muusika eriala

lõpetanud palju.

Pärimusmuusika tutvustamisega sai algust tehtud 10. jõulukuu päeval, kui huvilised tulid Kaikamäele kohtuma Varstust pärit pärimusmuusikaõpetaja Kadri Laubega. Koos prooviti kandlemängu ja lauldi Karula laule. Uude aastasse on planeeritud veel kaks sellist kohtumist Võrumaa pärimusmuusikutega.

Lilian Freiberg
Ala-Mähkli talu perenaine

HUVITAVAT

Jõulukombe Karulan

Mi jaos om sõna „jõul“ lainatu muinasskandinaavlastolt. Praegutsel aal nakkase jõuluaig väiga varra pihta. Joba novembri lõpun ehitas ära tareakna ja mõnõn talun pandas välla kah värvilise tulökõsõ palama.

Jõuluaig nakkas pihta tegelt 6. jõulukuupääval. Taad päiva nimetatas talvitses nigulapäavas. Vahepääl om viil luutsina päiv, kuid mi kandin nakatas jõules põhiliselt valmistuma alles Toomapääval. Sõs võetas ette suuremba koristustüü. Vanemba külamehe tekseva iks õllõ kah enne 21. jõulukuu päiva valmis. Vahel visatas naabrile vingerpussi – käkitas üts nukkk naabritarrõ, mida nimedäti ka Tahmatoomas. Tuuga kontrolliti ku häste majja om koristatu.

Enne jõule nakkas mõtsan jõulurahu. Jahimehe veeva jõulupääval vai enne tuud mõtsa loomile süvvä. Kõgõ tähtsamb om jõululaupäiv. Tuul pääval käüdas mõtsan kuuske tuuman. Eriti suur rõõm om latsil, kui esä neid üten võtt. Latsile om tipphehk iks tuu, ku lõpus saa hakata kuuske ehtmä. Mi kandin om populaarne ehti kuuske esi käsitüuna tettü ehetege. Omma na siis õlgist valmisdatu vai näütuses heegeldatu. Imä tegeva kottun häid süüke valmis. Söögilaud om üsna

traditsiooniline – hapnõ kapsa, verivorst ja piparkoogi. Muiduki tetäs muid süüke kah, aga na kolm peat olema. Jõuluõdagu peas laual olema 9 liiki süüki.

Jõulus tuleva ka joba täuskasunu elu pääl oleva latse ummi peredega vanembate kodo. Sõs pandas pere autule ja käüdas surnuaian haudu pääl küünlid palama pandman. Mõnikõrd võetas kalmistule minnõn üten piparkuuke, mis lahkunute haudule pandas ja ka napsi, mida sääil maitstas. Muiduki käüdas kerikun. Keriku omma iks jõule aigu puupüstü rahvast täus. Peräst kerikut mindäs kodo ja istutas laua takka. Mõnõn paigan käü jõuluvana kah, aga üsna tihti jõudva kingituse lihtsalt kuuse alla. Nu, kellel omma kotun looma, andva ka neile jõuluõdagu hääd ja parembat. Jõulu tõsõl ja kolmandal pääväl käüdas rohkemb küla pääl. Sõs viias kingitusi sugulastõlõ ja sõprule. Rahvuspargin omma aktiivsembä tennü jõulupidusid. Mõödunu aasta toimu üts sääne Ähijärven. Sääil oll vahva etendus ja peräst saiva inemõsõ lihtsalt umavahel juttu puhuda. Karulan omma jõulu üts illus ja rahulik aig, ku leüdas aigu uma pere ja sõpru jaos.

Kirja pandnu Raami Triinu

Huvitavat Karulas elavatest loomadest ja lindudest

Hunt: kas ka tänapäeval vihatud ja kardetud?

Hunt ehk ametliku nimega hall hunt (*Canis lupus*) on põhjapoolkeral elutsev kiskjaliste seltsi koerlaste sugukonda kuuluv loomaliik. Koerlastest elavad Eesti metsades veel rebane ja kährikkoer. Hundi kõige lähemaks sugulaseks on siiski kodukoer (*Canis familiaris*). Koer on hundile nii lähedane sugulane, et mõnede teadlaste arvates võiks koera ladinakeelne

nimi olla hoopis *Canis lupus forma familiaris* ehk siis hundi kodustatud vorm.

Suurkiskjatest kattub hundi ökoloogia inimese eluviisiga kõige enam. Nagu inimenegi peab ta lugu heast lihatoidust, mida ei kõhkle meiltki virutamast. Nagu inimene peab ka hunt lugu heast seltskonnast - see tähendab oma karjast - ja on üksikuna kurb. Nagu hunti hästi tundvad inimesed on väitnud,

ületab ta mõtlemisvõimelt, rääkimata kohanemisvõimest, nii mõnegi inimese. Ühesõnaga - hundil on inimesega eriline suhe. Nad võivad üksteist nii vihata kui armastada, seda mõlemat siis üsnagi kirglikult, ja mõnikord võivad nad teineteist isegi ära süüa.

Eestis on hunt põliselanik alates ajast, kui siia peale jääaega liikusid tema saakloomad. Sestsaadik on tema käsi käinud vahelduva eduga, kord hästi, kord halvasti. Sõdade ja muude segaduste aegadel on inimese karistava käe mõju vaibunud ja hundid on saanud ülemvõimu; rahulikumate aegade saabudes on inimesed aga jälle oma vanade vaenlastega arved klaariks teinud.

Hundid elavad karjadena. Tavaliselt on Eestis elava karja suuruseks 2 kuni 11 hunti. Kari koosneb põhiliselt juhtpaarist ja nende järglastest, vahel on karjas ka juhtpaari õed-vennad, aga võib olla ka võõraid. Tavaliselt on

Hundid elavad karjadena, mille suurus Eestis on tavaliselt kuni 11 looma.

Foto: internet

karjas kuni 3-aastased noorloomad, just selles vanuses saavad nad täiskasvanuks ja kui nad pole haiged või nõrgad, lahkuvad nad karjast.

Poegi saab hundikarjas tavaliselt juhtemane. Looma tiinus kestab 4-5 kuud ja kutsikad sünnivad enamasti mais. Tavaliselt on pesakonnas 4-7 kutsikat. „Sünnitusmajana“ kasutavad hundid urgu, mille kaevavad ise, või on see olnud varem rebase, mägra või kähriku elukohaks. Vastsündinud kutsikatel on silmad

kinni ja nad on kinniste kõrva-avadega. Esimesel elukuul toituvad nad ainult emapiimast, hiljem lisandub menüüsse vanemate poolt väljaoksendatud liha. Paarikuustele kutsikatele tuuakse juba poolelusaid väiksemaid saakloomi, et õpetada poegi murdma.

Kuigi hunte on peetud läbi aegade loomadeks, kes elavad sügaval metsa-sügavustes, ei armasta nad tegelikult suuri laasi. Meelsamini elavad nad metsaservades ja hõredamates soometsades. Ka kuulsad Alam-Pedja hundikarjad on nihkunud kaitseala servaaladele. Hundid on harjunud palju liikuma ja joostes pikki vahemaid läbima. Pealegi elutsevad hundi meelissaak metskitsed ning nende kiirtoit jänesed peamiselt avamaastikel.

Kõige rohkem läheb inimestele korda, mida ja kui palju hunt sööb. Eks ole hunt juba oma olemasoluga nii jahimeestele konkurendiks kui ka karjapidajatele vaenlaseks. Vaatleme siis kõigepealt seda konkurentsi poolt.

Hundid toituvad Eestis põhiliselt metskitsedest ja metssigadest. Vahel murtakse ka põtru, aga seda võimalikult vähe, sest põdrapulli esisõrg võib mõnelegi hundile jääda elu viimaseks vaatepildiks. On ju põdra esijala löök väga tugev ja sõra servad küllalt teravad.

Metskitse murtakse proportsionaalselt nende arvukusega looduses. Et metskits on kahtlemata kõige suurema arvukusega Eesti sõraline, on ta ka protsentuaalselt enim murtav saakloom hundi menüüs. Hundi toidulaud peegeldab üsna hästi kohalikku saakliikide vahekorda, ainult metssiga on pisut eelistatud. On täheldanud, et hundid justkui saadavad seakarju, aeg-ajalt mõistagi lastes mõnel põrsal hea maitsta.

2002. aasta põuasel suvel, kui kopra

elupaigad kuivasid, olid koprad huntidele kergeks saagiks. Sama täheldati ka käesoleval suvel. Kopra asustuseladel leiti hundi tegutsemisjälgi kõikjal, kus nende kahe liigi elupaigad kattuvad. Saakloomana on kobras eelkõige üksikutele huntidele sobiv ja eelistatud.

Keskmiselt vajab hunt nii-öelda eluga toimetulekuks vähemalt 2 kg liha päevas. Nii murravad Eesti 100 hunti aastas minimaalselt 458 metskitse, 230 metssiga ja 116 põtra. Tegemist on muidugi minimaalsete arvudega, tegelikku kogust paisutavad veel mitmed tegurid. Näiteks murravad hundid vahel ka tagavaraks ning mõnikord segavad jahimehed sööma- aega, nii et saak jääb lõpuni tarvitamata.

Hunt võib spetsialiseeruda kindlale saakloomale, sealhulgas ka kodukoerale. Sealjuures näitavad nad üles erilist kavalust ja mõnikord lausa jultumust. Koer meelitatakse elamisest kaugemale või võetakse otse keti otsast kaasa.

Karjapidajad on sajandeid huntidega vägikaigast vedanud. Ta oli kardetud vastane ja hundi nimegi ei tohtinud suhu võtta. Hundi nime peeti tabuks, mistõttu vanarahvas on teda mitmeti nimetanud: kriimsilm, pajuvasikas, võsavillem, hallivatimees.

Oli palju rituaale ja toimetamisi, mida pidi järgima, et huntidest suuri kahjusid ei sünniks. Näiteks karjasekepp pidi tehtama pihlakapuust, mis tuli võtta suure neljapäeva hommikul enne päikesetõusu paigast, kuhu jookseb kokku kolme mõisa piir. Karja pidi kevadel esimest korda välja ajama läbi pihlakapuust väravate jne.

Vanasti loodeti huntidest lahti saada ka

sõnumise abil, sellega loodeti hundi vaimu ja koos vaimuga ka keha oma talust eemale ajada. Küllap jäid vajalikud rituaalid tegemata Rõõmu talu pererahval, sest talu on kaotanud kolme viimase aasta jooksul oma karjast 80 lamba ringis. Kõige suuremad on kahjud olnud käesoleval aastal, murti 30 lammast ja 20-le tuli teha hädatapp. Koduloomi, tavaliselt vasikaid ja lambaid, murtakse põhiliselt suvel, mil kergesti tabatavaid loomi kasutatakse ka kutsikate õpetamiseks.

Jahimeeste seisukohalt on praeguse huntide arvukuse juures nende osa sõraliste suremuses suhteliselt väike ja see ei peaks kedagi sundima spetsiaalselt hallivatimehe suunas püssi tõstma. Pealegi loetakse hunti metsa sanitariks. Murrab ta ju eelkõige nõrku ja haigeid loomi. Iseasi on muidugi, et hunt on jahimehele vääriline vastane ja tema ülekavaldamine on jõukohane ainult tõelisele kütile.

Talunikega on lugu teine: suured kahjud võivad lihtsalt sundida lambapidamisest loobuma. Keskkonnaministeeriumi poolt on küll kavandatud kompensatsiooni maksmine suurkiskjate poolt tekitatud kahjude korvamiseks, aga seni kui see jõustub, peab oma karja hoidmiseks kasutama pihlakast karjasekeppi ja loitsu.

Käesolev artikli koostamisel on kasutatud Harri Valdmanni, Nikolai Laanetu, Marko Kübarsepa ja Inga Jõgisalu artiklit „Hunt Eestis - mida me temast teame“.

Mati Urbanik
LKK Põlva-Valga-Võru regioon
loodusvaht

Hunt vajab päevas vähemalt 2 kg liha.

Foto: internet

Foto: T.Trapido

Salumetsadest Karula rahvuspargis

Salumetsi on Eestis 20% metsadest, nendest poole moodustavad sinilille kasvukoha tüüpi metsad, kus puurindes domineerivad okaspuud. Ülejäänud salumetsadest on suurem osa kaasikud ja haavikud. Laialehised salumetsad on arvatud haruldaste ja kaitset vajavate taimekoosluste nimekirja.

Salumetsad kasvavad toitainerikastel ja hea veevarustusega muldadel, mis sobivad paljudele taimeliikidele. Nendele metsadele annavad ilme laialehised puuliigid (nt. saared, pärnad, jalakad, tammed, vahtrad), mis on ühtlasi kasvukohaks paljudele kitsa ökoloogilise amplituudiga sammaldele ja samblikele. Vanu salumetsi on Karula rahvuspargis suhteliselt vähe, sest need hea viljakandvusega alad on juba ammu haritud põldudeks. Samuti on kunagiste salumetsade asemele, ilmselt mullaviljakuse vähenemise järel, istutatud kuusikuid ja kohati ka männikuid. Okaspuude varis on muutnud nendes puistutes mulla huumushorisoni happelisemaks ning selle tulemusena on salutaimestu vähemal või suuremal määral asendunud laanemetsadele iseloomuliku alustaimestuga, mis on liigirikkuselt tunduvalt vaesem.

Kui inimene poleks vahele seganud, võiks Karulas looduslike tingimuste poolest kasvada palju rohkem salumetsi – seda näitavad istutatud kuusikute häiludes edukalt kasvama hakanud laialehised puud (nt. pärnad ja jalakad), seda muidugi juhul, kui läheduses on seemnepuid. Seega annab ka praegu salumetsade pindala laiendamiseks metsakorralduslikult üht-teist ette võtta: raiuda okaspuuid häiludena välja ja vajadusel (kui seemnepuid lähikonnas ei kasva) külvata sinna laialehiseid puuliike.

Salumetsade praeguse leviku alusel võib Karula rahvuspargi territooriumi jagada neljaks piirkonnaks:

I. rahvuspargi loodeosa, st. Madsa-Rebasemõisa ümbruse piirkond kuni Suuretükü mäe-Soesaare jooneni idas ja Soesaarelt läände rahvuspargi piirini kulgeva jooneni lõunas; siin on salumetsad kõige paremini esindatud ja leidub vanu hästi väljakujunenud struktuuriga puistuid (Rebäsejärve põhjakaldal);

II. eelmisest piirkonnast itta kuni Haabsaare-Ähijärve maanteeni ning lõunas Koobassaare-Kolski-Ähijärve põhjaotsa jooneni ulatuv piirkond; siin on metsade struktuuri oluliselt kujundanud inimtegevus, sageli ilmneb koosluste vaheldumine piki pinnamoe kõrgusgradienti ja vastavalt sellele ka niiskuse ja mullatingimuste gradienti; salumetsi esineb väikesepinnaliste puistutena nõlvade alaosas või nõlvadevahelistes madalates nõgudes; suurem salumetsade massiiv asub Konnumäe ümbruses;

III. Kaika-Jõepera piirkond, s.o. rahvuspargi kirdeosa; siin on kuplite lagedele ja nõlvade ülaosale sageli iseloomulikud kuivad palu-, laane- või sürjametsailmelised kooslused, salumetsi esineb väikesepinnaliste puistutena nõlvade alaosas või nõlvadevahelistes madalates nõgudes;

IV. Koobassaare-Kolski-Ähijärve põhjaotsa -Sibula-Kikkamäe-Jõepera joonest lõuna ja kagu poole jääv oosmõhnastike ala; siin kasvab salumetsi üksnes üksikute väikesepinnaliste puistutena.

Elle Meier
Jaanus Paal

Tarupettäi on trükitud loodussõbraliku trükivärviga vanapaberist valmistatud paberile.

Ähijärve kontor ja
külastuskeskus on avatud
E-R kell 9-17.

Address:
Ähijärve küla, Antsla
vald, 66405 Võrumaa.

Tel. 782 8350
ja 525 1552
Faks 782 8350
loodusvaht 529 0388
niiduspets. 5340 8012
metsaspets. 5334 0871
maa- ja planeeringu-
spets. 516 1479

üldine e-post:
polva-valga-voru@lk.ee

Välja antud Sihtasutus
Keskonnainvesteeringute
Keskus toetusel.

KAASTÖID
JÄRGMISESSE
INFOLEHTE OOTAME
KUNI 1. märts 2007

**VAATA MEID KA
INTERNETIST:**
www.karularahvuspark.ee

Liugu lasti jõulu ajal
kah. Tavaliselt oll
lastevärk too
liugumine, a siis oll
suure mehe kah.
Nooremba vedasi
ree mäe pääle, siis
lastakse alla seal.
Siis isa üteli, et ega
see päris hää asi
es ole, mõni lask
enda kangess kah.

Leonhard Iisjan
65 a/1973

(Jutustaja lapse-
põlvkodu Mähkli
talus, mis oli Rebäse-
mõisalt renditud).

Otsime ehitajaid rehe taastamiseks!

Vastavalt Keskonnainvesteeringute Keskuse (KIK) 2006.a. viimase
vooru rahastamisotsusele on vaja 2007. aastal korrastada Saarjärve
rehi: vahetada katus ja mõned palgid. LKK Põlva-Valga-Võru regioon
otsib koostööpartnerit, kes oleks huvitatud antud töö tegemisest. Huvi
korral palun ühendust võtta Karula kontoriga Henno Peegel'iga tel.
5161479.

Huvilisi ootama jäädes,
Henno Peegel
LKK Põlva-Valga-Võru regioon

Lühike ülevaade sellel talvel toimuvatest olulisematest üritustest:

MTÜ Kaikamäe

Nagu varasemad talved, ei möödu ka seekordne talispordipäevata
Kaikamäel. Toimumisaeg sõltub ilma- ja lumeoludest, kuid millalgi
jaanuari lõpus või veebruari alguses see lustiline üritus tõenäoliselt
aset leiab. Nii et määrige suusad, jälgige ilma ja kuulutusi ning tulge
kindlasti kohale!

Spordiklubi Karula

Algaval talihooyal on planeeritud Lüllemäe suusamaal korraldada
kolm suusamatka: 27. jaanuaril, 26. veebruaril ja 10. märtsil 2007.

Kõik matkad on kavandatud läbi viia Lüllemäe lähiümbruses,
pikkuseks 5-7 km. Osalejaid ootavad soe tee ja üllatused. Lume
puudumisel korraldame kepikõnnid.

Lüllemäelt Tervise- ja Spordikeskusest on võimalik laenutada suusa-
ja uisuvõrustust (telefon 5345 6006 Kaidi Mändla).

Kõik huvilised on oodatud!

Ilosit joulupühhi ja hüvva vahtset aastaigu!

Karula konturi rahvas